

mag. Eva
Cendon
inštitut za
vzgojne znanosti
na univerzi v
Gradcu

HANNAH ARENDT IN AKTIVNO DRŽAVLJANSTVO

Izobraževanje odraslih kot osnova za polnopravno državljanstvo

STATUS QUO V POLITIKI IN IZOBRAŽEVANJU ODRASLIH

Živimo v obdobju tranzicije, na pragu novega tisočletja, ko se spoprijemamo s čedalje večjimi gospodarskimi, ekološkimi, političnimi in družbenimi problemi. Treba je odkriti nove oblike političnega ravnanja in sodelovanja. Ti problemi in radikalne spremembe zahtevajo novo obliko sobivanja (togetherness).

Kljub temu se prepad med poklicnimi politiki, ki vladajo »na vrhu«, in »navadno publiko« (prebivalstvom), ki misli, da ni mogoče

ničesar storiti, od spodaj navzgor nenehno pogloblja. Tisti, ki so »na vrhu«, ne želijo več prevzemati vse odgovornosti, tisti »na dnu« pa so frustrirani zaradi »pat« položaja v politiki. Nepripravljenost politikov se kaže v javnem mnenju in pomanjkanju zanimanja za izobraževanje. Toda umik v individualnost ne more prinesiti primerne rešitve te dileme.

Izobraževanje odraslih poteka po načelu najmanjšega odpora in se trudi praktično obravnavati zadevo. Številni programi usposabljanja, ki jih finančno in sicer podpira država, kar »cvetijo«. Prostočasne dejavnosti in dejavnosti, ki obljublajo pustolovščine, so postale zelo priljubljene. Politično izobra-

ževanje ostaja v primerjavi z različnimi programi vedenjskega usposabljanja ali programi prostočasnih dejavnosti popolnoma v ozadju in je skoraj nično. Predpostavlja se, da je njegova vloga osamosvajanje izobraževanja »na dnu«.

Morda so oblike političnega izobraževanja nezaželene in nepotrebne. Morda so državljani izgubili zaupanje v politiko in v učinkovitost političnega sodelovanja.

Ali je torej sploh smiselno, da izgublamo čas z razpravljanjem o različnih konceptih o aktivnem državljanstvu? Je izobraževanje odraslih že izgubilo svojo priložnost za zahteve po osamosvajanju (emancipaciji)?

KAJ BI LAHKO ZAOBJEL KONCEPT AKTIVNEGA DRŽAVLJANSTVA?

Kaj bi bila lahko teoretična podlaga? Opozorila bi na pomembno »teoretično znanstvenico (dvajsetega stoletja) o tranziciji« in na njena razmišljanja o politiki ter aktivnem državljanstvu. Ernst Vollrath (1990, str. 15) o njej meni:

»Že samo odprtost njenega razmišljanja je lahko povod in stimulus, da presežemo stare načine tradicionalnega političnega razmišljanja, ki niso več v skladu z novimi pojavi, s katerimi se človeštvo sooča na področju politike.«

*Prepad
med politiki in
državljani se vse
bolj pogloblja.*

Hannah Arendt (1906–1975), nemška Židinja, filozofinja, pisateljica, izvedenka za politiko, se je s politiko srečevala vse svoje življenje. V obdobju nacionalnega socializma so jo kot Židinj preganjali in je bila 17 let brez državljanstva. Na svoji koži je občutila politični propad (decline). Potem ko se je za stalno preselila (emigrirala) v Združene države Amerike, je začela v politiki teoretično delovati. Na osnovi svojih izkušenj, ki jih je vpela med filozofske in zgodovinske elemente, je skušala oblikovati politično sfero.

Dojemanje politike Hannah Arendt ustreza »politiki odnosov«, katerih središčna točka je delovanje. Delovanje je ena od treh osnovnih dejavnosti, med katerimi sta tudi delo in produktivnost. Iz njiju izhaja stališče, da je na tem svetu ogromno ljudi. Osnova množičnosti pomeni, da so ljudje v delovanju drug od drugega odvisni, kajti delovati sam je nemogoče. Vsaj še ena oseba je potrebna, da je delovanje sploh mogoče. Pri skupnem delovanju – Arendtova ga imenuje »delovanje na koncertu« – se splete nekakšna nevidna in nejasna mreža med ljudmi. Vmesni prostor je težko zaznati, zanj je značilna določena krhkost. Delovanje je proces. Cilji so zastavljeni, ali jih bomo dosegli ali ne, je negotovo. Rastoča nevidna mreža je podobna pletenju, katerega struktura se z vsako vrstico povečuje. Tveganja in možnosti izhajajo v političnih sferah prav iz tega.

Na osnovi navidezno kontradiktornega zadržka (temeljnega pogoja) glede enakosti ali razlike je Arendtova izdelala idealen politični model in vzorec političnega sodelovanja. Pri tem, ko se sklicuje na razumevanje politike v smislu grškega izraza »polis«, predpostavlja, da je politična sfera zaščiten prostor, v katerem vsakdo deluje kot enak med enakimi. Temeljni pogoj za delovanje »na koncertu« je temeljna enakost vseh udeležениh.

Enakost se nanaša na enako sposobnost. Vsaka oseba si zasluži, da se jo vidi in sliši. Razlika med posamezniki po poreklu, spolu, prepričanju, religiozno-političnih stališčih se pokaže, ko spregovorijo in delujejo. Meni, da je treba to razliko ne le ohraniti, temveč da je ta celo osnova vsakega demokratičnega procesa.

Politično delovanje lahko postane močno le, če deluje kot orkester posameznikov z različnim položajem in različnimi stališči. Arendtova (1997, str. 252) meni:

»Moč Š [...] se udejanji med ljudmi, kadar delujejo kot orkester, in oslabi, kadar se razpršijo.«

Posamezniki so lahko svobodni le, če lahko delujejo z drugimi kot v orkestru. Posameznik lahko naveže svoboden odnos z drugimi le, če ima svobodo delovanja in če jo lahko uporablja.

Vsak umik v neodvisnost po lastni želji je v bistvu stanje prikrajšanosti. Ljudje se sami prikrajšajo za možnost, da bi bili svobodni. Resnična demokracija pa zahteva diskurz in polemično razpravo. Da bi se sporazumeli, se je treba vključiti v postopek delovanja v pravem pomenu besede.

NOVE POTI

Pred nami so nove poti. Tudi na področju izobraževanja odraslih lahko najdemo veliko stičnih točk z razmišljanjem Hannah Arendt o politiki in sodelovanju v njej. Držna (emancipirana) trditev, da je izobraževanje osnova za aktivno državljanstvo, si zasluži, da jo vidimo in slišimo.

Erhard Meueler (1998) piše o upornem subjektu, o subjektivnosti kot zadnjem upanju pred socializacijo. Samopobuda in vključevanje posameznika je nujno.

Osnova politike je delovanje, v delovanju pa so ljudje drug od drugega odvisni.

Meueler (1998, str. 81) govori o sočasnem podrejanju in svobodi posameznika:

»Ni samostojen oz. neodvisen, vendar se uprava s samozavestnim, upornim in prenovljenim delovanjem zoperstaviti depresivnemu svetu, kjer ni nikakršnih sprememb. Svoboda, ki jo z delovanjem doseže, ni absolutna svoboda. To, da deluje, je rezultat njegovega samo-razmišljanja in izobraževanja, ki ga s tem določa.«

O zahtevi po upiranju pišejo tudi drugi avtorji. Lenz (1999, str. 15) govori o posameznikih, ki razmišljajo samostojno. Odlikujejo se po sposobnosti, da razčlenjujejo stvari, ki jih obkrožajo, da so kritični, kar jim omogoča, da si ustvarjajo lastne sodbe in prevzemajo odgovornost v družbi. Vse to pa izhaja iz dejstva, da so del »nevidne mreže« in so torej skupno odgovorni za vse, kar se dogaja v njej.

*Demokracija
zahteva diskurz in
polemično
diskutiranje.*

Ko govorimo o polemiki v političnem izobraževanju in zavzamemo stališče iz naše lastne perspektive, tolerance in množičnega diskurza (Grammes 1997, str. 80–85),

vemo, da ima zadeva nekaj skupnega s pogledom Hannah Arendt na politiko in aktivno državljanstvo.

Te trditve se nanašajo na izobraževanje odraslih, ki ne izobražuje le za »državljanstvo« v pogledu prilagajanja in neudeležbe. Zahtevo po uporu in političnem sodelovanju je treba tudi slišati.

Za posameznika aktivno državljanstvo lahko pomeni:

- da se zaveda svoje lastne identitete, lastnih korenin;
- da se upira z vidika nekonformnosti;
- da je upravičen zahtevati pravico do drugačnosti.

Lahko pomeni tudi:

- vztrajanje na enakopravnosti;
- uresničiti možnost »koncertnega« delovanja;
- zahtevati več prostora, da bi to lahko počel.

Tako Hannah Arendts razume politiko.

VIRI

Arendt, Hannah: *Vita Activa oder vom tätigen Leben*. München, 9. izdaja, 1997.

Arendt, Hannah: *Zwischen Vergangenheit und Zukunft. Übungen im politischen Denken – 1. nemška izdaja*. München, 1994.

Grammes, Tilman: *Kontroversität*. In: Sander, Wolfgang (Hrsg.): *Handbuch politische Bildung*. Schwalbach/Ts. 1997, str. 80–94.

Meueler, Erhard: *Die Türen des Käfigs. Wege zum Subjekt in der Erwachsenenbildung*. Stuttgart, 2., 1998.

Lenz, Werner: *Bildung braucht Eigensinn*. *Journal für politische Bildung*, Heft 1/1999, str. 12–19.

Vollrath, Ernst: *Hannah Arendt*. In: Ballestrem Karl/Ottmann Henning (Hrsg): *Politische Philosophie des 20. Jahrhunderts*. München, 1990. str. 13–32.